

FARMACIJOS FAKULTETO STUDENTŲ ŠEIMŲ NAMŲ VAISTINĖLIŲ TURINIO IR SAVIGYDOS ĮPROČIŲ TYRIMAS

**Povilas Žukauskas, Jurgita Daukšienė, Loreta Kubilienė, Rima Jūratė Gerbutavičienė,
Vaidas Skyrius, Raimondas Radžiūnas**

*Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Medicinos akademijos Vaistų technologijos ir
socialinės farmacijos katedra*

Raktažodžiai: namų vaistinėlė, savigyda, vaistų laikymo sąlygos, vaistų vartojimo įpročiai, farmacijos studentai.

Santrauka

Namų vaistinėlė – visos šeimos vaistų vartojimo įpročių veidrodys. Šeimos namų vaistinėlės turinys ir vaistų laikymo tvarka gali būti rimtu indikatoriumi, atspindinčiu šeimos gyvenimo būdą, socialinę padėtį ir vaistų vartojimo ypatybes. Tyrimo tikslas: įvertinti Farmacijos fakulteto studentų šeimų namų vaistinėlių turinį, saugojimo sąlygas, vertę ir informacijos šaltinius, nulemiančius namų vaistinėlių sudėtį. Metodika: tyrimui atlikti buvo naudojama anketinė apklausa. Tyrime dalyvavo 182 pirmojo ir penktojo kurso studentai. Tyrimas atliekamas 2012 m. gegužės – spalio mėnesiais. Rezultatai: pirmojo kurso Farmacijos fakulteto studentų šeimos, laikant vaistus ne originaliose pakuotėse, dažniau savo vaistinėlėse turi vaistų su pasibaigusiu tinkamumu vartoti terminu (50,00%) nei penktojo kurso studentų šeimos (37,50%) ($p > 0,05$). 4 asmenų Farmacijos fakulteto studentų šeimos paprastai laiko visų šeimos narių vaistus vienoje vietoje ($p < 0,001$). Išvados: Farmacijos fakulteto studentai atsakingai vertina namų vaistinėlės saugojimo sąlygas, turi konkretų už šeimos namų vaistinėlę atsakingą asmenį. Penktojo kurso Farmacijos fakulteto studentai daro didesnę įtaką sprendimams dėl namų vaistinėlės turinio nei pirmojo kurso studentai.

Įvadas

Namų vaistinėlė – visos šeimos vaistų vartojimo įpročių veidrodys. Šeima – giminystės ryšiais susieta žmonių grupė, kurią sudaro tėvai ir vaikai, o plačiąja prasme – ir seneliai, anūikai bei kiti kartu gyvenantys giminaičiai [1]. Šeimos nariai, vedą bendrą namų ūkį, bendrai maitinasi, rūpinasi vienas kitu, susirgus – slaugo, dalijasi sveikatos

patarimais, o neretai ir kartu laiko savo vartojamus vaistus. Šeimos namų vaistinėlės turinys ir vaistų laikymo tvarka gali būti rimtu indikatoriumi, atspindinčiu šeimos gyvenimo būdą, socialinę padėtį, savigydos ir vaistų vartojimo ir saugojimo ypatybes [3]. Namų vaistinėlės turinys – pirmoji pagalba susirgus. Greitai pasiekiami, tinkamai pasirinkti ir taisyklingai suvartoti vaistai padeda mažiausiomis sąnaudomis pasiekti norimą rezultatą, o kartais ekstremalioje situacijoje netgi išgelbėti gyvybę. Didėjant visuomenės savišvietai ir vaistų prieinamumui gydytis pačiam tampa vis paprasčiau [2, 7]. Plačiai žinoma, kad savigyda yra vis populiarėjantis reiškinys šiuolaikiniame pasaulyje [2, 3]. Tinkama savigyda – taupo sveikatos apsaugos išlaidas, mažina vizitų pas gydytojus skaičių [2]. Tačiau visuomet išlieka netinkamos savigydos pavojus, nes neretai žmonės linkę pervertinti savo žinias apie vaistus, pasikliauti įvairiais nekompetentingais šaltiniais, netinkamai vertinti simptomus, pasirinkti tik simptominių gydymą ir ignoruoti ligos priežastis. Tokiu būdu ne tik nesulaukiamas norimas gydymosi efektas, tačiau gresia ir nepageidautinos ligos komplikacijos [4]. Todėl rekomenduojama prieš priimančią savigydos sprendimus visuomet pasitarti su kompetentinga sveikatos priežiūros specialistu. Įsigyjant vaistus vaistinėlėje, juos pasirinkti padeda konsultuojantis vaistininkas, o išsami informacija apie konkretų preparatą pateikiama pakuotės informaciniame lapelyje. Namuose dažnai šeimos nariai naudoja ne tik savo pačių įsigytus preparatus, dalis jų yra išpakuoti, be pakuočių ar informacinių lapelių, pasibaigusio galiojimo termino preparatų, o neretai ir paveiktų saulės, drėgmės ar kitų pagreitinančių vaistų destrukūrizaciją veiksmų.

Jau atlikti tyrimai rodo, jog didžiausia problema yra neracionalus antibiotikų ir nesteroidinių vaistų nuo uždegimo vartojimas [5]. Tik 42% vaistų laikoma tinkamomis sąlygomis [6]. Apie 36% namų vaistinėlių yra pasiekiamos vaikams. Net apie 27% atvejų vaistinėlėse buvo vaistų su pasibaigusiu tinkamumu vartoti laiku [5].

Platesnės žinios apie namuose laikomus vaistus, jų laikymo sąlygas ir vartojimo įpročius padėtų identifikuoti potencialias netinkamo vaistų vartojimo rizikas ir imtis priemonių jų išvengti, tinkamai parengus rizikos prevencijos ir visuomenės savišvietos programas. Deja, visame pasaulyje kol kas atlikta labai nedaug tyrimų apie namų vaistinėles, vaistų saugojimo namuose sąlygas ir jų vartojimo įpročius [5,8].

Planuojant tyrimą pasirinkta tiriamųjų grupė – farmacijos specialybės studentai, ši grupė pasirinkta būtent dėl to, kad tai yra idealioji imtis, kuri turi daug daugiau žinių apie vaistus, jų laikymą ir tinkamą vaistų vartojimą nei bendroji žmonių populiacija. Tyrimo metu gauti rezultatai gali būti gera atspirtis būsimiems tyrimams kitose populiacijos grupėse.

Tikslas: išanalizuoti ir įvertinti Farmacijos fakulteto studentų šeimų namų vaistinėlių turinį, saugojimo sąlygas, vertę ir informacijos šaltinius, nulemiančius vaistinėlių sudėtį.

Tyrimo objektas ir metodika

Tyrimas vyko Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Medicinos akademijos Farmacijos fakultete. Apklausta iš viso 182 pirmojo ir penktojo kurso LSMU Medicinos akademijos Farmacijos fakulteto studentų šeimų.

Tyrimas buvo atliekamas 2012 m. gegužės mėn. - 2012 m. spalio mėn. Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Medicinos akademijos Farmacijos fakultete.

Tyrimui atlikti buvo naudojama anketinė apklausa apie studentų namų ūkių šeimos namų vaistinėles ir savigydos ypatybes. Anketą sudarė trys dalys: 1. Įvadinė dalis su klausimais apie bendrą šeimos narių sveikatos būklę ir savigydos ypatybes 2. Pagrindinė anketos dalis su klausimais apie namų vaistinėlės turinį ir vaistų saugojimo namuose ypatybes. 3. Baigiamoji anketos dalis su klausimais apie sociodemografinę tiriamųjų padėtį.

Tyrimo dalyvavo 182 pirmojo ir penktojo kurso LSMU Medicinos akademijos Farmacijos fakulteto studentų šeimos. Anketą užpildyti turėjo už namų vaistinėlę atsakingi asmenys. Pirmojo kurso studentams pasiūlyta anketą užpildyti rudenį, nes tada jie dar neturi specialybės žinių apie tinkamą vaistų vartojimą ir saugojimą ir menkai gali turėti įtakos savo šeimos vaistų vartojimo ir saugojimo įpročiams, o penktojo kurso studentams anketos pasiūlytos apklausti pavasarį, jau atlikus privalomąją praktiką vaistinėje ir išklausius visą farmacijos magistro studijų kursą, kurio metu įgavo daug praktinių ir teorinių žinių, kaip tinkamai vartoti ir saugoti vaistus.

Duomenų analizei Statistical Package for the Social Science (SPSS) statistinės duomenų apdorojimo programos

17,0 versija. Statistinėms priklausomybėms įvertinti naudoti susijusių požymių chi kvadrato (χ^2) kriterijus ir Stjudent'o (t) kriterijus. Rodiklių skirtumai laikyti statistiškai reikšmingais, kai statistinio reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$.

Rezultatai

Dauguma asmenų, atsakingų už pirmojo kurso Farmacijos fakulteto studentų šeimų namų vaistinėlių sudėtį, nurodė gyvenantys didmiestyje (44,51%) bei miesteliuose (43,41%). Už farmacijos specialybės studentų šeimų namų vaistinėlių sudėtį atsakingi asmenys dažniausiai pažymėjo, kad turi aukštąjį išsilavinimą (47,80%). Didžiausią respondentų dalį sudarė moterys (81,32%). Daugiausiai respondentų pažymėjo, kad jų pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra 800-1200 Lt. (1 lentelė).

Pirmojo kurso farmacijos specialybės studentų šeimų namų vaistinėlėse vaistų su pasibaigusiu tinkamumu vartoti laiku yra mažiau atvejų (15,91%) nei penktojo kurso studentų šeimų vaistinėlėse (29,79%) (1 pav.).

Didžioji dalis respondentų savo šeimos namų vaistinėles laiko miegamajame, virtuvėje arba vonios kambaryje. Populiariausia vieta vaistinėlei laikyti yra virtuvė, 50,00% pirmojo ir 43,62% penktojo kurso šeimų savo namų vaistinėles laiko būtent šioje vietoje. Reikia paminėti, jog V kurso studentų šeimos virtuvėje vaistinėles laiko rečiau (43,62%) ($p < 0,05$).

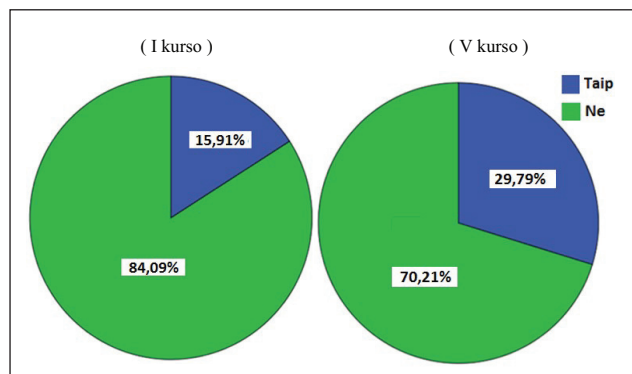
Dažniausiai vaistai laikomi atskirose pakuotėse namų vaistinėlėse, tai pažymėjo apie 64% abiejų respondentų grupių. Atskirose pakuotėse ne namų vaistinėlėje vaistus dažniau (25%) laiko I kurso studentų šeimos ($p < 0,05$). Daugeliu atvejų visų šeimos narių vaistai laikomi vienoje vietoje. Vienoje vietoje vaistus dažniau laiko I kurso studentų šeimos (77,27%) (3 pav.).

Pirmojo kurso studentų šeimų namų vaistinėlėse vaistai dažniausiai dėliojami pagal negalavimus, kuriems jie skirti (27,27%) bei pagal vartojimo dažnumą (27,27%). Vaistai laikomi netvarkingai 29 atvejais (32,95%). Penktojo kurso studentų šeimos namų vaistinėlėse dažniausiai vaistus laiko sudėliotus pagal vartojimo dažnumą (29,78%). Netvarkingai vaistus dažniau laiko V kurso studentų šeimos (57,45%) ($p < 0,05$). Populiariausias informacijos šaltinis renkantis vaistus buvo vaistininko konsultacija, tai pažymėjo net 39,77% pirmojo kurso studentų šeimų ir 21% penktojo kurso studentų šeimų. Taigi I kurso studentų šeimos rinkdamiesi vaistus dažniau konsultuojasi su vaistininku (39,77%) ($p < 0,05$). Įdomu tai, kad V kurso studentai rinkdamiesi vaistus jau gana dažnai neieško kitokios informacijos ir pasitelkia tik savo žinias (51,09%) (4 pav.).

Didžiąją Farmacijos fakulteto studentų šeimų namų

1 lentelė. Demografiniai duomenys

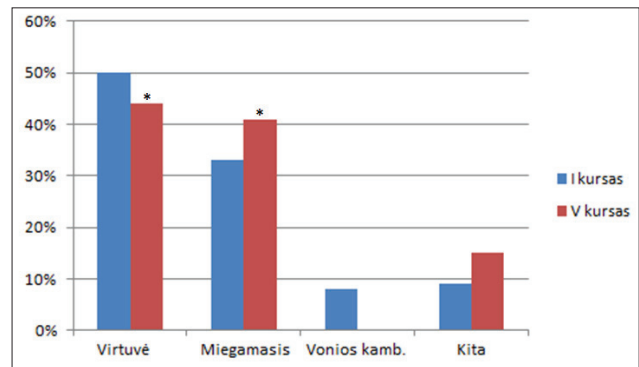
Analizuojami respondentų duomenys		Skaičius	Procentai
Lytis	Moterys	148	81,32
	Vyrai	34	18,68
	Iš viso	182	100
Gyvenamoji vieta	Didmiestis	81	44,51
	Miestelis	79	43,41
	Kaimas	22	12,08
	Iš viso	182	100
Išsilavinimas	Aukštasis	87	47,80
	Aukštesnysis	17	9,34
	Vidurinis	19	10,44
	Nebaigtas aukštasis	59	32,42
	Iš viso	182	100
Pajamos 1 šeimos nariui	<400 Lt	7	3,85
	400-800 Lt	59	32,42
	800-1200 Lt	61	33,52
	>1200 Lt	55	30,21
Iš viso	182	100	

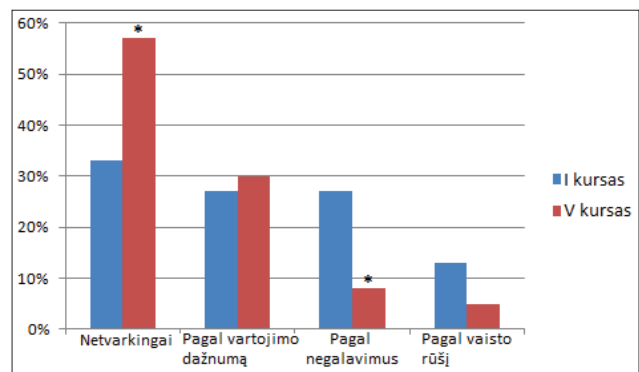
1 paveikslas. Ar vaistinėje yra vaistų su pasibaigusiu tinkamo vartoti laiku?

vaistinėlių dalį sudaro nereceptiniai vaistai. Buvo tokių atvejų, kai vaistinėse buvo laikoma net 31 skirtingas nereceptinis ir 13 receptinių vaistų, o dažniausiai respondentai vaistinėse laiko po 10 skirtingų nereceptinių ir 2 receptinius vaistus. 34,09% pirmojo ir 34,04% penktojo kurso studentų vaistinėlių vertė buvo >200 Lt (5 pav.).

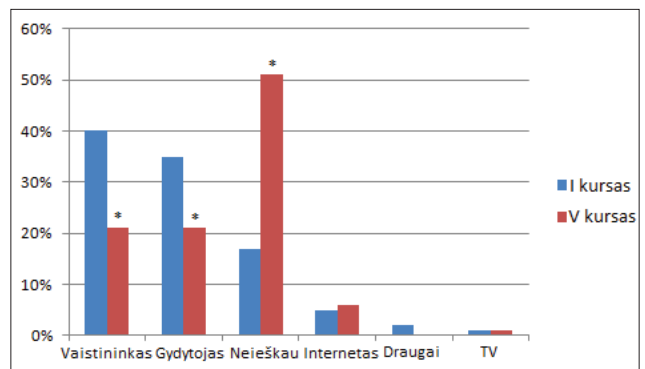
69,32% atvejų mamos yra atsakingos už pirmojo kur-

2 paveikslas. Vaistinės laikymo vieta

3 paveikslas. Vaistų laikymo tvarka vaistinėje

4 paveikslas. Informacijos šaltiniai renkantis vaistus

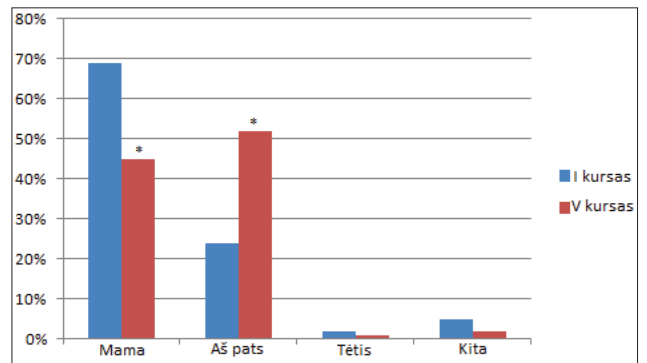
so Farmacijos fakulteto šeimų namų vaistinės ir 44,68% atvejų už penktojo kurso studentų šeimų namų vaistinės. Iš pirmojo kurso studentų, 21 buvo atsakingas už savo šeimos namų vaistinės (23,86%). Iš jų 19 buvo moterys ir tik 2 vyrai. 49 penktojo kurso Farmacijos fakulteto studentų (52,13%) patys atsakingi už savo šeimos namų vaistinės, iš jų 37 moterys ir 12 vyrų. Taigi V kurso studentai dažniau (52,13%) atsakingi už savo šeimų namų vaistinės ($p < 0,05$).

Rezultatų aptarimas

Mūsų tyrimas parodė, kad Farmacijos fakulteto studentų šeimų namų vaistinėlėse vaistų su pasibaigusiu tinkamumo vartoti laiku vaistinėlėse būna retai. Tai yra džiugus rezultatas, nes kiti jau atlikti tyrimai rodo, kad apie 27% atvejų vaistinėlėse buvo vaistų su pasibaigusiu tinkamumo vartoti laiku ar su nežinomu vartojimo būdu, o tai gali būti intoksikacijos priežastis [6]. Nustatyta, kad ne visada atidūs vaistų tvarkingam saugojimui net ir farmacijos studentai bei jų šeimų nariai: jie laiko savo vaistinėles tinkamose vietose, dažnai vaistus laiko sudėliotus netvarkingai ir kartais vaistinėlėse net yra vaistų su pasibaigusiu tinkamumo vartoti terminu. Dėl šių prietasčių galimi apsinuodijimų, vaistų sumaišymo ar kitų negatyvių reiškinių atvejai. Štai Kroatijoje atlikto tyrimo rezultatai parodė: daugeliu atvejų vaistai laikomi specialiose vietose, kurias galima būtų įvardinti kaip namų vaistinėles; 44% atvejų tiriamieji pripažino, kad vaistai, esantys vaistinėlėje, gali būti potencialūs intoksikacijos ar kitų sveikatos pažeidimų priežastis [6]. Kitas tyrimas, atliktas 2010 metais Irake (Basrah), parodė, kad tik 42% vaistų buvo laikoma tinkamomis sąlygomis, dažnai pasitaikė ir atvejų, kai vaistinėlėse buvo laikomi vaistai su pasibaigusiu tinkamumo vartoti terminu. Labiau išsilavinę žmonės dažniau vaistus laiko taisyklingai [5].

Apklausus tiriamuosius paaiškėjo, kad pagrindinis informacijos šaltinis pasirenkant vaistus daugeliu atvejų buvo vaistininko konsultacija. Šie duomenys vertintini teigiamai, nes parodo, kad visuomenė pasitiki specialistų nuomone, tačiau reikėtų nepamiršti ir gydytojo konsultacijų, jie taip pat turėtų būti vienu iš pagrindinių informacijos šaltinių. Tai galėtų reikšti ir tai, kad pacientai dažnai nesilaiko gydytojo nurodymų, kaip vartoti vaistus, nes visgi yra daugiau atvejų, kai jie labiau pasitiki vaistininku. Taip pat gerai, kad renkantis vaistus retai naudojamosi nelabai patikimais informacijos šaltiniais - laikraščiais, draugų patarimais, televizija ar internetu. Atlikti tyrimai rodo, jog beveik pusė visų respondentų sunegalavę pirmiausia stengiasi gydytis patys ar pasitardami su namiškiais. Vaistininko patarimo tikisi 19 proc.- vienas iš penkių apklaustųjų, o dar trečdalis jų linkę pirmiau paklausti gydytojo nuomonės. Taip pat jau atlikti tyrimai rodo, kad daugiausia pacientų pasikliauja informacija, gaunama iš medicinos specialistų, tačiau apie 9% tiriamųjų teigė manantys, kad gali patys nustatyti tam tikrus simptomus ir pasirinkti vaistus jiems šalinti [4], tai labai panašu į tyrimo apie Farmacijos fakulteto studentų šeimų namų vaistinėles ir savigydos ypatumus rezultatus.

Tyrimo metu apklausus respondentus pastebėta, kad pirmojo ir penktojo kurso Farmacijos fakulteto studentų šeimų namų vaistinėlėse daugiausia laikomi nereceptiniai

5 paveikslas. Didžiausią įtaką šeimos namų vaistinėlės sudėčiai darantis asmuo

vaistai. Vaistinėlės turinio vertė dažniausiai yra >200 Lt. Vertinant šiuos rezultatus, reikėtų pastebėti, kad didesnė vaistinėlės vertė nebūtinai yra geresnės kokybės rodiklis, o nereceptinių ir receptinių vaistų kiekių santykis vaistinėlėje nebūtinai yra aiškus savigydos rodiklis. Atlikus tyrimą Kroatijoje nustatyta, kad dažniausiai vartojami vaistai namuose yra nesteroidiniai vaistai nuo uždegimo, antibiotikai, vitaminai ir mineralai bei vaistai nuo peršalimo (medikų buvimas šeimoje tam įtakos neturėjo). To paties tyrimo metu nustatyta ir tai, kad vaistinėlės vertė yra mažesnė nei 50 Jungtinių Amerikos Valstijų dolerių [5]. Dauguma šių vaistų Lietuvoje yra nereceptiniai, taigi galima teigti, kad vaistinėlių turinio pinigines vertės rezultatai Lietuvoje ir kitose valstybėse yra panašūs. Tyrimas parodė ir tai, kad dažniausiai namų vaistinėlėje laikomi vaistai - antibiotikai, jie dažniausiai vartojami sergant viršutinių kvėpavimo takų infekcinėmis ligomis, viduriuojant ar esant tonzilitui [5].

Atliktas tyrimas parodė, kad penktojo kurso Farmacijos fakulteto studentai daro didesnę įtaką savo šeimų vaistinėlių turiniui nei pirmojo kurso studentai ir jų šeimos, besinaudojančios savo narių, studentų, konsultacijomis, priešingai nei pirmojo kurso studentų šeimos, nebeieško kitų informacijos šaltinių pasirinkdamos vaistus. Tai džiugus rezultatas, jis parodo, kad farmacijos magistro studijų programa yra gana teisinga ir Lietuvoje ruošiami aukšto lygio farmacijos specialistai, galintys teikti informaciją pacientams ir artimiausiems žmonėms. Tyrimų šioje srityje atlikta labai mažai, todėl sunku ir palyginti užsienio ir Lietuvos studentų rezultatus. Galima paminėti, kad tyrimų, atliktų su farmacijos ir medicinos studentais Kroatijoje ir Olandijoje, rezultatai parodė, kad jų dažniausiai pasirenkamas informacijos šaltinis, renkantis namų vaistinėlės turinį, taip pat yra medicinos specialistų konsultacijos [6].

Išvados

Farmacijos fakulteto studentai bei jų šeimos atsakingai

tvarko savo namų vaistinėles – dauguma jų vaistus laiko vienoje vietoje; atskirose, originaliose pakuotėse su pakuotės informaciniu lapeliu. Vaistų su pasibaigusiu tinkamumo vartoti laiku vaistinėlėse būna retai. Nerimą keliantys faktai, kad visų šeimos narių vaistai dažniausiai laikomi vienoje vietoje, dažnai dėliojami netvarkingai. Penktojo kurso Farmacijos fakulteto studentai daro didesnę įtaką savo šeimų vaistinėlių turiniui nei pirmojo kurso studentai. Vyresniųjų kursų studentų šeimos jau linkusios labiau pasikliauti savo šeimos narių, bebaigiančių farmacijos studijas, žiniomis ir, priešingai nei pirmojo kurso studentų šeimos, nebeieško kitų informacijos šaltinių pasirinkdamos vaistus. Daugumos respondentų šeimose už namų vaistinėlių turinį atsakingas asmuo yra mama.

Literatūra

- Maslauskaitė A. Lietuvos šeima ir modernybės projektas: prieštaros bei teorizavimo galimybės. *Filosofija. Sociologija*. 2010, 21(4): 310–319.
- World Health Organization. 60th World Health Assembly. Progress in the rational use of medicines. Geneva, 2007.
- Daukšienė J., Radžiūnas R. Nonadherence to medications among pharmacy clients and their attitude toward medications kept a medicine cabinet at home. *Medicina (Kaunas)* 2009; 45(12).
- Aljinovic- Vucic V, Trkulja V, Lackovic Z. Content of home pharmacies and self-medication practices in households of pharmacy and medical students in Zagreb, Croatia: Findings in 2001 with a reference to 1977. *Croat Med J*. 2005;46 (1): 74-80;
- Jassim A.-M. In-home drug storage and self-medication with antimicrobial drugs in Basrah, Iraq. *Oman Medical Journal*. 2010; 25 (2): 79-87;
- Almasdy D. Sharrif A. *Archives of Pharmacy Practice. Self-Medication Practice with Nonprescription Medication among University Students: a review of the literature*. 2011; Vol. 2.
- Daukšienė J. Visuomenės vaistinės pacientų gaunamos farmacinės ir sveikatinimo informacijos tyrimas ir vertinimas. *Daktaro disertacija*. Kaunas. 2010.
- FIP. Good Pharmacy Practice. Prieiga per internetą: http://www.fip.org/programmes_projects?page=good_pharmacy_practice Žiūrėta: 2012-06-13.
- Kessels RPC. Patients memory for medical information. *Journal of the Royal Society of Medicine* 2003; 96: 219-222.
- Tourinho FSV, Bucarechi F, Stephan C, Cordeiro R. Home medicine chests and their relationship with self-medication in children and adolescents. *Jornal de Pediatria*. 2008; 84(5): 416– 422.

CONTENT OF HOME PHARMACIES AND SELF-MEDICATION PRACTICES IN HOUSEHOLDS OF PHARMACY STUDENTS

P. Žukauskas, J. Daukšienė, L. Kubilienė, R. J. Gerbutavičienė, V. Skyrius, R. Radžiūnas

Key words: home medication box, self-treatment, students, medication storage.

Summary

Home medication box - the mirror of whole family medications consumption habits. Family home medication box composition and medications storage order can be a serious indicator that reflects family life, social status, and medication usage. The aim: To evaluate Pharmacy Faculty students families home medication boxes content, storage conditions, value and sources of information which determines home medication box composition. Method: A questionnaire was prepared to perform the research. The research involved 182 first-year and fifth-year students. The study done in 2012. May - October. Results: The families of first-year Pharmacy Faculty students which keeps medications not in original packaging, has medications with passed expiration period in their home medication boxes more often (50.00%) than fifth-year students families (37.50%) ($p > 0.05$). Pharmacy faculty students families containing 4 people usually keep medication of each family member in one place ($p < 0.001$). Conclusions: Pharmacy Faculty students responsibly evaluate home medication box storage conditions and have one special person who is responsible for home medication box composition. Fifth-year Pharmacy Faculty students have a greater influence on home medication box composition than first-year students.

Correspondence to: povilas.ltu@gmail.com

Gauta 2013-11-13